

NY MUSIK

i samarbete med
Borås konstmuseum

Johnny Grandert – ett tonsättarporträtt

Stråkkvartett nr. 3 (1990)

—paus—

Stråkkvartett nr. 4 (1990)

framförs av

Vilnius-kvartetten

Audronė Vainiūnaitė – 1:a violin

Petras Kunca – 2:a violin

Girdutis Jakaitis – viola

Augustinas Vasiliauskas – cello

Söndag den 9 mars 1997, kl. 18.00

Museet, kulturhuset, Borås

Har ni sett Marco Ferreris film *Brakfesten* från 1973? I den äter och älskar, understundom samtidigt, fyra män sig avsiktligt till döds i en utdragen orgie. Det är en mycket vacker och rolig, men naturligtvis också frånstötande film. Det sköna ställs bredvid det groteska, längtan efter sinnlig njutning bredvid ren dödslängtan. Skönheten och odjuret sida vid sida. Det är inte för inte som *Brakfesten* är en av Johnny Granderts favoritfilmer.

Johnny Grandert (f. 1939) är kanske vår mest underskattade tonsättare av idag. Liksom Claude Loyola Allgén, som ju tidigare innehade det epitetet, är han en bärare av det oerhörda. Under sin Sturm und Drang-period komponerade han några av svenskt musiklivs mest hejdlösa verk, såsom *Mirror 25* (1964) för kör och stor orkester, den tidigare i Borås framförda *Ten an' thirty* för en ensemble av flöjt, slideflöjt, bassax, pukor, fyra slagverkare, skrivmaskiner, sågare och sågspelare, cembalo, nyckelharpa, ensträngad cello med tratt och band (1965) och *The D of B* (1967) för stor orkester.

Grandert är enligt denne lyssnare också vår i särklass störste orkestertonsättare idag, med hela sju symfonier på verklistan; de hittills ospelade nr. 1 (1971), 2 och 3 (1972), de faktiskt en gång framförda nr. 4 (1974), 5 (1976) och 6 (1982), samt den i dagarna avslutade nr. 7. I symfonierna öppnar sig en klangvärld av svårbeskrivligt slag, ett slags mångdimensionellt, flytande, dimmigt kulisslandskap. När man tränger in i detta landskap faller kulisserna en efter en och en värld av allt större rikedom uppenbarar sig. Det är musik med en oerhörd resning, och det behöver knappast tilläggas att det är en skam att svenskt musikliv inte bättre har förvaltat Granderts orkesterverk.

Som kvartettkompositör är Grandert än mer ospelad, trots hittills åtta avslutade och en nyligen påbörjad nionde kvartett. Den första stråkkvartetten med titeln *Kvartett 40,2* tillkom redan 1964, men har endast framförts i en reviderad och kraftigt förkortad variant under titeln *Temptation* (1979). Kvartett nr. 2 (1977) är komponerad för amatörbruk. Men drygt ett decennium därefter slog det till. Under loppet av tre år (1990–92) tillkom sex stora kvartetter (nr. 3–8) alla med en spellängd av mellan 35 och 45 minuter, ingen av dem framförd förrän nu. Samtliga dessa sex kvartetter är, liksom för övrigt även symfonierna, tresatsiga och följer i stort sett mönstret snabb–långsam–snabb, oftast med en melodiöst präglad mellansats.

Detta är musik att vältra sig i, att låta sig överväldigas av – stampande, smekande, frustande. Grandert är en utpräglad musiskt begåvad tonsättare – mera vän med Dionysos än med Apollon. Parallellen till *Brakfesten* är ingen slump, vill man beskriva Granderts musik tycks man ofrånkomligen hamna i en vokabulär med ursprung i just mat och erotik. Det finns något omåttligt och omåttligt över hans musik, den skall njutas i rejäla munfullar. Den som älskar exempelvis chokladpudding förstår vad det

handlar om. Mousse njutes i små nätta portioner med mockasked, som Anton Webern, ungefär. Till chokladpudding används lämpligen rejäla slevar.

Vissa karaktärsdrag kan kännas igen redan från de tidiga verken, såsom den drivande motoriken i yttersatserna, som ofta byggs upp av tydliga kanonförlopp, eller som arbetet med retrograder – såväl teman som hela avsnitt presenterar samma material, först fram- och sedan baklänges. Ett annat karaktistikum är de parallellförda stämmorna – där alltså flera instrument spelar samma sak på konstant tonhöjdsavstånd. Häri, liksom i vissa rytmiska ackompanjemangsfigurer, kan man skönja ett ursprung i storbandsmusiken, stiliserade saxsektioner om man så vill. Här finns också ett drag av automatik, såsom i sekvensartade avsnitt som löper mer eller mindre av sig själva, eller i fullt hörbara processer där exempelvis ett element gradvis förkortas samtidigt som ett annat förlängs. Ibland tycks rörelsen befinna sig i väntan utan att tappa fart, som att rusa på kopplingen vid rött ljus, musiken bidar sin tid. I klassisk tradition bygger den också i hög grad på repris, på omtagningar av det redan hörda, vilket tydligt bidrar till dess längd. Och naturligtvis har mer än en musiker hävdat att kvartetterna borde kortas, men det vore sannolikt ett misstag; man sätter inte en elefant i kaninbur.

Grandert vet, liksom Allgén, liksom Ockeghem, att den som försöker skriva en ”himmelsk” musik är dömd att misslyckas – exemplen är otaliga under senare år. Om tonsättaren petar bort jorden under naglarna får musiken gärna osmaklig slagsida. Skönheten måste stå bredvid odjuret. Det skiraste, mest välklingande ackord ställs oförmedlat bredvid det mest skärande dissonanta. *The Destruction of Beauty – The D of B* – är ett genomgående drag i all Granderts musik. I tredje kvartettens långsamma sats exempelvis – där den minst klavbundna melodi som tänkas kan svävar fritt över andrafiolens envetna ackompanjemangsfigur och violans och cellons precisa pizzicato – där avbryts flödet plötsligt av det mest groteska infall, en högljudd, haltande, spretig tonhärva som återkommer med den drucknes envishet.

Trots att Granderts långsamma satser alltid präglats av framför allt melodisk skönhet, finns i de senare kvartetterna exempel som delvis bryter detta mönster. Fjärde kvartettens särpräglade mellansats, som är ett konglomerat av här beskrivna karaktärer, ter sig i sammanhanget mycket märklig, men den kan egentligen inte beskrivas som melodisk.

Ett drag som har dykt upp i Granderts musik på senare år och som väl kanske kan ses som ett arv av minimalismen, är de gyllene ögonblick då tiden tycks stå stilla, då en figur hakar upp sig ungefär som en gammal obstinat LP-skiva, eller då den tycks slira på kuggarna innan den går vidare. Två ackord pendlar mot varandra till synes utan slut, en enkel melodi upprepas mot en liggande orgelpunkt. Ögonblick väl värda att vänta på.